

פרופ' שמואל יששכר ב"ר שלמה שפרכר – חבר הנהלת המכון

פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות – מס' ראש השנה דף ל"ה

בר"ה פ"ד משנה ו' (בבלי ל"ב ע"א) שנינו "אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר ג' ג' מכולן יצא"¹.
הגמ' שם מוכיחה מבריתא² שכוונת ר' יוחנן בן נורי שחייבים להזכיר לפחות שלשה פסוקים, אחד מן התורה, אחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים, בכל אחת משלשת הברכות, מלכיות זכרונות ושופרות³. ובהמשך שם "אמר רב הונא אמר שמואל³ הלכה כר' יוחנן בן נורי".

ובר"ה ל"ה ע"א איתא "ברכות של ר"ה ושל יוה"כ שליח צבור מוציא הרבים ידי חובתן דברי ר"מ וחכמים אומרים כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. מאי שנא הני⁴ אילמא משום דנפשי קראי והאמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך, אלא משום דאוושי ברכות⁵. גופא אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר

1 ויש נוסחאות "אם אמרן שלש שלש (ובמקצתן – 'מכולן') יצא" המאירי גורס "אם אמר שלש מכלן יצא". מפיסקא שבירושלמי ר"ה פ"ד, "...אם אמרן שלש יצא", כך גם ברי"ץ גיאאות הל' ר"ה (עמוד כ"ו) ובבה"ג דפוס ורשא דף לח – "ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש מכולן יצא". ובהלכות פסוקות (ראו) דפוס ווירסייליס, ה' תרמ"ו דף 18 (אלא ששם 'ר' יוחנן בן ברוקה'). אלא שנראה שהרי"ץ גאות, הבה"ג, והל' פסוקות מביאים את לשון הברייתא בבלי (ל"ב ל"א), וכך לשונה, ולא את לשון המשנה שהייתה לפניהם. ועיין בע' 2 להלן.

2 מקבילה לברייתא כתוספתא פ"ב (כ"ע פ"ד) הל' י"ב "ר' יוחנן בן נורי אומר אין פחות משבע, אם אמר שלש מכולם יצא", וחסר הסיפא של הברייתא שבבבלי – "כנגד תורה נביאים וכתובים ואמרי לה וכו'". בירושלמי ר"ה פ"ד הל' ז' "ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמרן שלש יצא הוינן סכרין מימר שלש מכל אחד ואחד אשכח תני אפי' שלש מכולן יצא". וכבר העיר ר' שאול ליברמן בתוספתא כפשוטה ר"ה, עמוד 1053 שלפי הירושלמי לדעת ר' יוחנן בן נורי אם אמר שלשה פסוקים בלבד למלכויות, זכרונות ושופרות יחד – דהיינו פסוק אחד לכל אחד מהם – יצא. ועיין להלן הע' 10. כמו כן הפנה שם לדברי מהרי"ץ אפשטיין באשר לנוסח המשנה – וראה הע' 1 לעיל.

3 ג' הרי"ף 'אמר רב המנונא אמר שמואל', וג' הרא"ש 'אמר ר' נחמן אמר שמואל.

4 לעיל בסוגיא כבר אמר ר' יוחנן שהלכה כר"ג בברכות של ר"ה ושל יוה"כ של יובל שבהם שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח, וזאת דעת ר"מ בברייתא.

5 כאן ישנן גרסאות שונות ופרטי פירושים שונים, אבל אין לדברים נ"מ לענייננו. י"ג דנפשי ברכות ובמאירי בחיבור התשובה, במאמר משיב נפש, מאמר ב' פ"ז עמ' 375, אנו מוצאים צירוף מורחב של

ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך. סבור מינה הני מילי ביחיד אבל בצבור לא, אתמר אמר ר' יהושע בן לוי אחד יחיד אחד צבור כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך". בנוסח דברי רב חננאל אמר רב כפי שהם לפנינו קושי לשוני וכבר העיר על כך הרב מנוח מנרבונה⁶, איך ניתן לגמור משפט בביטוי "ובתורתך כתוב לאמור" בלי להמשיך ולצטט מה שכתוב בתורה. אמנם משתי תשובות גאוניס המובאות באצה"ג על אתר (ס' קל"ו, קל"ז), אחת לרב פלטוי גאון, נראה שגרסתם הייתה "כיון שאמר ככתוב בתורתך", אבל בכתבי יד הידועים הגרסא היא כמו לפנינו בנדפס. רש"י היה רגיש לבעיה זו ולפיכך פירש (בד"ה כיון שאמר ובתורתך כתוב) שבאמת אומר "כמו שכתבת עלינו בתורתך", ומסתבר שלדעתו הביטוי "ובתורתך כתוב לאמר" במימרת ר"ח א"ר אינו אלא אשגרא מ' הנוסח הנהוג כפי מי שכן מזכיר פסוקים. בדרך זו של פרשנות, ש'בתורתך כתוב לאמר' הוא לאו דווקא, נקטו כמעט כל הראשונים.

הרמב"ן (בס' מלחמות ה' על הרי"ף ס' תקנ"ב, וכן בחידושיין) לשיטתו (ראה להלן), אף מוסיף, ומחייב לאמר "ככתוב בתורתך וכן כתוב בדברי קדשך וכן כתוב ע"י עבדיך הנביאים", ובדומה לכך ברי"ץ גיאנות (הל' ר"ה עמ' כ"ו) ובסמ"ג (סוף הל' שופר מ"ע מ"ב), אבל הרא"ש (ס' י"ג) כתב "ע"י ככתוב בתורתך... כולל כולם יחד דנביאים וכתובים כולהו איקרו תורה".

גישה אחרת בנידון לרמב"ם (הל' שופר פ"ג הל' ח'), המתיחס כדרכו למובן המילולי של דברי הגמ', ופסק "ואפילו אמר ובתורתך ה' ליינו" כתוב לאמר ואמר פסוק של תורה והפסיק שוב אינו צריך כלום".

אשר למהות משמעותו של מימרת ר"ח א"ר, חלוקות הדיעות בין הדאשונים. דעת רש"י, בעל המאור והריב"ב שהיא מוסכת על הפסוקים של קרבנות מוסף — שאם אומר "נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך" (לשון רש"י), או כדומה, יצא אע"פ שלא אמר את פסוקי קרבנות מוסף עצמם. אבל פסוקי מלכית זכרונות ושופרות (מזו"ש) חייב להזכיר בכל אופן. ואפ' לדעת ריב"ג, שהלכה כמותו, חייב להזכיר לפחות שלשה פסוקים בכל ברכה, אחד מן התורה, אחד מן הכתובים ואחד מן הנביאים, ולא יתכן לפרש שרב חננאל בשם רב חולק על כל התנאים שבמשנה. יש להוסיף על טענות בעלי שיטה זו שאף לו היינו מוכנים להניח שרב תנא הוא ופליג על תנא קמא וריב"ג, מ"מ היה קשה איך שואלת הגמ' בפשטות "והאמר רחא"ר וכו'", הלא יתכן (ובך סביר להניח) שר' מאיר והאמוראים שפסקו כר"ג בר"ה ויוה"כ בלבד, דעתם כת"ק או כריב"ג. גם בשתי תשובות הגאוניס שהובאו באוה"ג, מיושמת מימרת רחא"ר לפסוקי קרבנות מוסף. (אם כי אין לדעת מה דעתם של גאוניס אלה לגבי פסוקי מזו"ש, וראה להלן). מאידך הרמב"ן (בחידושייו ובספר מלחמות ה', ע"ש) מאריך בדבריו לדחות בשתי ידיים את פירושם של רש"י ובעה"מ. הבולטת בין טענותיו היא שאם כדברי רש"י וסייעתו, הרי החיסכון בהמנעות

נוסחאות "אלא משום דאורי כולי עלמא אי נמי משום דנפיש ברכות דכל ברכות שבתות וימים טובים שבע והני תשע".

6 בספר המנוחה, הל' שופר פ"ג. הודפס גם בקובץ ראשונים על משנה תורה, צילום ירושלים תשכ"ז.

7 שני שימות אלו אינן מלשון הגמ', אבל ישנן בנוסח הרי"ף שכדפוס.

מאמירת פסוקי קרבנות מוסף הוא מועט בהשוואה לפסוקי מזו"ש שעדיין חייב לאמר, ועדיין נפישו קראי⁸, ומדוע לא קבלה הגמ' טעם זה. ובאמת פסוקי מוסף 'בהני' לא כל כך נפישו מפסוקי מוסף בר"ח או רגלים. לפיכך הסכים הרמב"ן לדברי רבותיו של רש"י, הבה"ג הר"ח, הר"ף, הר"ץ גיאות, הרמב"ם הראב"ד ור"ת שדברי רחא"ר מוסבים על פסוקי מזו"ש⁹, ואם אמר 'ובתורתך כתוב לאמר' שוב אינו צריך להזכיר פסוקי מזו"ש עצמם. וכן גם דעת הרא"ש⁹, הר"ן (בחידושי' ובפירושו על הר"ף), המאירי, הסמ"ג, ועוד. אמנם חלוקות הדיעות בין בעלי שיטה זו בפרטי פירוש הסוגיה. מפשטות דברי הר"ף ניתן להבין שהוא רואה את רב כחולק על התנאים שבמשנה, ומ"מ פוסק בדיעבד כמותו — וכך הבינו בעה"מ. זאת אולי גם גישת הרמב"ם¹⁰. לפי גישה זו צ"ע מה שהקשינו לעיל איך מקשה הגמ' בפשטות מרחא"ר. ראשונים אחרים (למשל רמב"ן, ר"ן) מפרשים את הגמרא, וכך גם מסבירים את דברי הר"ף, שרחא"ר בא להוסיף הסבר על דברי ריב"נ¹¹, ולא לחלוק עליו, — ז"א שלשיטת ריב"נ אין חובה מוחלטת לאמר לפחות שלשה פסוקים ממש בכל ברכה. המתפלל חייב רק להתבסס על ראיות למלכות ה' וכו' מן התורה מן הכתובים ומן הנביאים. לפיכך אם אמר 'ככתוב בתורתך, וכן כתוב ע"י עבדיך הנביאים, וכן כתוב בדברי קדשך' יצא, ושוב אינו צריך לאמר פסוקים עצמם. המאירי מסכים עם גישה זו שמימרת רחא"ר היא בשיטת ריב"נ¹¹, אלא שהוא מוסיף לדרוש שהמתפלל, בברכת מלכויות ימליך את ה' בלשונו הוא, ואח"כ יאמר ככתוב בתורתך, וימליכו שוב בלשונו הוא, ויאמר ככתוב

8 הרמב"ן גורס בגמ' 'אילימי משום דכתיבי בהו קראי', וטוען שרש"י הוא ששינה את הגירסא ל-'נפישו קראי'. אבל ר"ח וראשונים אחרים (וכן בכ"י מילנו של הבה"ג) ובכתבי היד של התלמוד אשר בידינו הגירסא כגירסת רש"י.

9 רוב רובם של הראשונים מסכימים שאם לא אמר פסוקי קרבנות מוסף עצמם ורק התיחס אליהם יצא י"ת, וזאת על סמך ירושלמי ברכות, פ' תפילת השחר ה"ו. וז"ל הירושלמי בשם רבי יוסי 'אפילו אמר ונעשה לפניך חובותינו תמידי יום ובקרבן מוסיף יצא'. וכן פסק גם הרמב"ם בסדר תפילות שבטוף ספר אהבה, בסוף הקטע על נוסח הברכות האמצעיות. הרא"ש ואחרים מבינים את דברי רחא"ר כמוסבים גם על פסוקי המוספים וגם על פסוקי מזו"ש. מאידך דעתו של ר"ת שחייבים להזכיר פסוקי קרבנות מוסף.

10 לשון הרמב"ם פ"ג מהל' שופר הל' ח' "ווצריך לומר בכל ברכה מהן עשרה פסוקים מעין הברכה... ואם אמר פסוק אחד מן התורה ואחד מן הכתובים ואחד מן הנביאים יצא. ואפילו אמר ובתורתך ה' ילינו כתוב לאמר ואמר פסוק של תורה והפסיק שוב אינו צריך כלום". כבר הבאנו בהע' 2 לעיל ששיטת הירושלמי היא שריב"ג מסתפק בדיעבד בפסוק א' בכל ברכה משלושת הברכות מזו"ש, וחולק על סוגיית הבבלי בר"ה ל"ב ע"א. אם כך, ואם נאמץ את פירושו של הרמב"ם שרחא"ר כן דורש אמירת פסוק מן התורה, ניתן לאמר שדברי רחא"ר הם כשיטת הירושלמי וכדברי ריב"נ. אסמכתא כל שהיא ניתן למצא בכך שר' יהושע בן לוי, אומרא בא"י, גם הוא קובע "אחד יחיד אחד ציבור כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך" (בבלי ר"ה ל"ה ע"א). פסיקתו של הרמב"ם תתבסס איפה כך — לכתחילה צריך עשרה פסוקים בכל ברכה כדעת ת"ק של משנתנו בדיעבד מספיקים שלשה בכל ברכה כפסיקתו של שמואל ופירושה של הסוגיה בדף ל"ב ע"א בדברי ריב"נ; ובדיעבד דיעבד מספיק פסוק אחד מן התורה בכל ברכה כפסיקתו של רחא"ר בר"ה דף ל"ה ע"א וכפירושו של הירושלמי בדברי ריב"נ. גישה זו מרומזת ב'תוספתא כפשוטה' ר"ה עמוד 1053, אבל עיקרי הדברים נמצאים כבר במגיד משנה פ"ג הל' שופר הל"ח ומרומזים בפירושו של ר' דוד עראמה על הרמב"ם המובאים בספר הליקוטים שבמהדורות שבתאי פונקל של הרמב"ם — ירושלים תשל"ה.

11 ועדין יש לתמהה 'מאי קושיא, דילמא ר' מאיר והאמוראים דלעיל כת"ק של משנתנו סבירא להו'. וי"ל דסוגיית הגמ' באה להעמידם אליבא דהלכתא — כריב"נ.

ע"י עבדיך הנביאים, וימליכו שוב בלשונו הוא, ויאמר ככתוב בדברי קדשיך, וכדומה בברכות של זכרונות ושופרות — ואע"פ שלא הביא פסוקים ממש יצא. הראב"ד (בספר כתוב שם) מפרש שמימרת רחא"ר אף לדעת ת"ק של ריב"נ נאמרה. לדעה זו על המתפלל להמליך את ה' בלשונו מעין מה שכתוב בתורה ולאמר ככתוב בתורתך, ולחזור פעם שניה ושלישית בעניני מלכות מעין מה שכתוב בתורה, ולפרש בכל פעם ככתוב בתורתך, וכן ג' פעמים מעין דברי הכתובים וג' פעמים מעין דברי הנביאים, ולסיים בתורה. וכן בזכרונות ובשופרות רחא"ר פוטר רק מלצטט את הפסוקים עצמם כלשונם.

ר"ת, ובעקבותיו הסמ"ג הרא"ש ואחרים, משלימים בדרך אחרת בין רחא"ר לבין המשנה. לדעתם דברי רחא"ר נאמרו כל עוד שהמתפלל לא התחיל להזכיר פסוקים, אבל ברגע שהתחיל לאמר פסוקים חייב לאמר לפחות שלשה בכל ברכה לפי ריב"נ ועשרה לפי ז"ק. יש להעיר שאבחנה זאת של ר"ת אין לה יסוד מפורש בגמ'. רבי השיטות כשלעצמו מעיד על הקשיים שיש בהעמדת דברי רחא"ר, ואף אחת אינה עולה בפשטות. כבר העיר הרשב"א בחידושו¹² על קשיים שונים בפירושים שונים, וסיים את דבריו בצ"ע. ע"ש. לולא דמיסתפינא, הייתי מציע פירוש אחר למימרת רחא"ר ולסוגיא הנדונה. כאשר הגמ' (ל"ה ע"א) שואלת 'מאי שנא הני' שאלתה מוסבת על יחיד המתפלל בבהכ"נ, שלדעת ר"מ אינו מחויב בר"ה ויה"כ של יוכל להתפלל תפילת מוסף בלחש, אלא יכול לצאת י"ח בתפילת הש"ץ. והגמ' שואלת מאי שנא תפילות ר"ה ויה"כ של יוכל מתפילות שאר ימות השנה 'אילימא משום דנפיש קראי, והאמר רחא"ר כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך'.

ניתן לפרש את דברי רחא"ר כמתיחסים רק ליחיד, שעליו אנו דנים, ובוזה די לקיים את דחיית הגמ'. רק יחיד יכול לפטור עצמו (לדעת רחא"ר) מלאמר פסוקים של מזו"ש ע"י 'ובתורתך כתוב לאמר', אבל שליח צבור לא — הוא חייב להזכיר ג' פסוקים לפחות לריב"נ, ועשרה לת"ק. לפי זה אין כל מחלוקת בין רב לבין התנאים, שכן עיקרי המשניות בפרקנו הדנות בתפילת מוספין של ר"ה בתפילת ש"ץ הן דנות¹³. לפיכך יכלה הגמ' להקשות בפשטות מדברי רחא"ר, ולדברי הכל. מה שמנע כנראה את הראשונים שהזכרנו מלפרש כך את דברי רחא"ר הוא המשך הגמ' שהבאינו לעיל. "גופא...סבור מינה הני מילי ביחיד אבל בציבור לא, אתמר אמר ריב"ל אחד יחיד אחד צבור וכו'" והם הבינו יחיד — כל יחיד, 'צבור — שליח צבור', לפיכך התלבטו בסתירה לכאורה בין דברי רחא"ר לבין דברי התנאים. נשים לב לכך שלפי הבנה זו אין הגופא נחוץ כדי לקיים את דחיית הגמ' דלעיל מדברי רחא"ר. הגופא' בא כאן רק אגב גורא כדי להביא את פירושם הנכון של דברי רחא"ר בכל הקיפם. כ"כ מסתבר שההבנה האמורה של ה'גופא' נגזרת אחרי הדיון שקדם אשר בו דובר על יחיד המתפלל בבהכ"נ (=יחיד) מול ש"ץ המוציאו י"ח (=ציבור). אבל באמת עצם המונח 'גופא' מעיד על כך שלפנינו הבאה של סוגיא שנאמרה במקור בהקשר אחר ובלתי

12 חידושי הרשב"א: מס' ר"ה מהדורת ר' ח"ז דימיטרובסקי, הוצאת מוסד הרב קוק, תשמ"א עמ' רסה — רס"ח והערות המהדיר שם.

13 עיין משנה ה', ז, ט'.

תלוי בדיון שקדם וציטט מתוך ה'גופא'¹⁴. לפיכך יתכן שמונחים כמו 'יחיד' ו'ציבור' שיש להם מובנים שונים בהקשרים שונים, היה להם מובן שונה בסוגיא המקורית של 'גופא' מן המובן שלהם בדיון שאחריו מביאים את ה'גופא'.

לאור הנאמר ולאחרי בקשת מחכ"ת של הראשונים שמפיהם אנו חיים, דומני שניתן להציע פירוש אחר ל'גופא', והוא — '...סבור מינה הני מילי ביחיד' — פי', יחיד המתפלל ביחידות, רק הוא יכול לצאת י"ח ע"י 'ובתורתך כתוב לאמר'; 'אבל בציבור לא' — פי', אבל יחיד המתפלל תפילת לחש בבהכ"נ יחד עם צבור לא. 'אתמר אריב"ל אחד יחיד אחד צבור וכו'. פי' אחד יחיד המתפלל ביחידות, ואחד יחיד המתפלל עם הציבור, יכול לצאת י"ח ע"י 'ובתורתך כתוב לאמר', זהו דינם של רחא"ר ושל ריב"ל. אבל שליח צבור חייב לאמר פסוקים עצמם וזהו דין המשנה. ואין סתירה בניהם.

ע"פ הצעתנו המסקנה של 'גופא', שלדעת רחא"ר גם יחיד המתפלל בתוך ציבור פטור מלאמר פסוקים — הוא הפירוש של דברי רחא"ר שעליו התבססה הגמ' לפני כן. לפיכך מובן מדוע היתה הגמ' חייבת להביא 'גופא'.

כדי לבסס הצעתנו זו עלינו להביא ראייה שהתלמוד משתמש במונחים 'יחיד-צבור' כדי לציין את הניגוד בין יחיד המתפלל ביחידות לבין יחיד המתפלל במסגרת ציבור. כ"כ עלינו להביא דוגמא לכך שיתכן הבדל בין נוסח תפילה המחייב את היחיד המתפלל ביחידות לבין נוסח תפילה המחייב את היחיד המתפלל במסגרת צבור, וזאת כפי שהועלה בהווא אמינא של "סבור מינה"¹⁵.

להלן כמה מקומות בבבלי ובהן דוגמאות לשימוש 'יחיד' = יחיד המתפלל ביחידות; 'צבור' = יחיד המתפלל במסגרת צבור.

ברכות, כ"א ע"א — כ"א ע"ב: — "ואמר ר' יהודה אמר שמואל..... אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל".

ברכות, כ"ד ע"ב: — "המשמיע קולו בתפלתו..... וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא".

ברכות, כ"ח ע"ב: — "א"ל איבעי ליה למר לצלווי צלותא דמוספין ביחיד..... אמר ר' אבא בצבור שנו".

ברכות, כ"ט ע"א: "א"ר תנחום אמר ר' אסי..... ל"ק הא ביחיד הא בציבור, בציבור מ"ט לא משום דשמעה משליח ציבור וכו'".

וכנראה גם תענית ח' ע"א: — אמר רבי אמי אין תפלתו..... לא קשיא כאן ביחיד כאן בציבור". (ועיין גם הערה 16 להלן).

אשר לדוגמת הבדל בנוסח תפילה בין יחיד המתפלל ביחידות לבין יחיד המתפלל במסגרת ציבור, נקדים סוגיא במס' תענית י"ג ע"ב: —

14 א. וייס, בספרו על 'גופא ואמר מר', ורשה תרפ"ט. (נדפס מחדש ע"י מקור בע"מ, ירושלים תש"ל) מאריך בביאור המונח "גופא" ומביא את התייחסותם של הראשונים למונח.

15 דוגמאות להבדל בין נוסח המחייב יחיד אפ' מתפלל במסגרת צבור לבין נוסח תפילה המחייב ש"ץ. במקביל לעולה במסקנת הגמ' ע"פ הצעתנו, ידועות הטיב ואין צורך למנותן כאן. יתכן אף לקשור בין החובה המוחלטת של הש"ץ לאמר פסוקים (ע"פ הצעתנו). לבין תקנת התקיעות על ברכות מזו"ש שגם היא רק בתפילת הש"ץ.

"אדבריה רב יהודה רב יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית מתפלל של תענית (רש"י — עננו) והיכן אומרה בין גואל לרופא, מתקיף לה רב יצחק (וברא"ש הגירסא רב יוסף) וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא אמר רב יצחק בשומע תפילה וכן אמר רב ששת בשומע תפלה. מיתבי אין בין יחיד לצבור אלא שזה מתפלל שמונה עשרה וזה מתפלל תשע עשרה מאי יחיד ומאי צבור אילימא יחיד ממש וצבור ש"ץ הני תשע עשרה עשרין וארבע הוו אלא לאו ה"ק אין בין יחיד דקבל עליו תענית יחיד ליחיד¹⁶ שקבל עליו תענית צבור אלא שזה מתפלל שמונה עשרה וזה מתפלל תשע עשרה, ש"מ יחיד קובע ברכה לעצמו, לא, לעולם אימא לך שליח צבור, ודקא קשיא לך שליח צבור עשרין וארבע מצלי, בגי' תעניות ראשונות דליכא עשרים וארבע.....מאי הוי עלה אמר רב שמואל בר ססרטאי וכן אמר רב חייה בר אשי אמר רב בין גואל לרופא ורב אשי¹⁷ אמר משמיה דברי ינאי בריה דרבי ישמעאל בשומע תפלה, והלכתא בשומע תפלה."

זו היא הגירסא לפנינו בדפוסים, ובשינוים חסרי משמעות בכתבי היד הידועים, פרט לאחד (מינכן ב'). אבל לפני ר' חננאל על אתר היתה גירסא שונה לגמרי, ואלה דבריו: — "דרש רב יצחק יחיד שקבל עליו תענית מתפלל עננו בין גואל לרופא ואקשינן עליה וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא מתפלל עננו בשומע תפלה בכלל הברכה ואינו מתפלל אותה ברכה בפ"ע. ומותבינן עליה מהא דתניא מה בין יחיד לצבור אלא שזה מתפלל ש"מ"ע ואלו מתפללין י"ט, היכי דמי אילימא יחיד המתפלל בינו לבין עצמו עם הצבור וצבור דקתני ש"ץ היורד לפני התיבה האי י"ט ברכות מתפלל בתענית כ"ד מתפלל כדתנו עמדו בתפילה מורדיין לפני התיבה זקן ורגיל כו' ואומר לפנייהם כ"ד ברכות ושנינן הכי קתני אין בין יחיד דקאי בצבור כדארמין ליחיד המתפלל חוץ לביהכ"נ אלא שזה היחיד העומד בחוץ מתפלל י"ח ויחיד המתפלל בכנסת מתפלל י"ט ברכות, אלמלא יחיד קובע ברכה לעצמו ושנינן לעולם יחיד דקאי בצבור וצבור ש"ץ ממש, וזה ש"ץ המתפלל י"ט ברכות בתעניות ראשונות הוא שאין בה כ"ד ברכות, לפיכך זה מתפלל י"ח וזה מתפלל י"ט.....מאי הוה עלה ואסיקנא הלכתא יחיד מתפלל עננו ל"ש יחיד דקאי בצבור ול"ש יחיד דקאי בעלמא וק"ל דכל יחיד מזכיר עננו בשומע תפלה."

בדברי הר"ח יש עירובוב של ציטוט דברי הגמ' לפי גרסתו, ודברי פרשנות להם. הגירסא שהיא יסוד לדברי הר"ח נמצאת לפנינו בכ"י אחת בלבד, והוא כ"י מינכן ב', אבל מדברי גאון המובאים באוה"ג, משתמע שגם לפניו היתה גירסא כגירסת מינכן ב'.

וזו גרסת כ"י מינכן ב': —

"מיתבי אין בין יחיד לצבור אלא שזה מתפלל שמונה עשרה וזה מתפלל תשע עשרה מאי יחיד ומאי צבור אילימא יחיד ממש וצבור שליח צבור שליח צבור הרי כ"ד הוין אלא לאו

16 עיין ד"ס שמביא גירסא כ"י מינכן "יחיד שקבל עליו תענית יחיד, וצבור, יחיד שקבל עליו ת"צ". ובמפעל דקדוקי סופרים השלם של מכון התלמוד הישראלי השלם מביא כ"י שונים, וכן דפוס ספרד שגורסים "יחיד שקבל עליו תענית יחיד וצבור שקבל עליו ת"צ" — ולפי גירסה זו אנו חייבים לפרש "צבור" על יחיד המתפלל במסגרת צבור שקבל עליו ת"צ. אני מודה להנהלת מכון התלמוד הישראלי השלם על רשות להשתמש בחומר לפני פירסומו.

17 וי"ג ר' אסי; ועיין ד"ס.

ה"ק אין בין יחיד דקאי בציבור ליחיד דקאי בעלמא אלא שזה מתפלל שמונה עשרה וזה מתפלל תשע עשרה אלמא יחיד קובע ברכה לעצמו, וכו'".

הרי שלפי גירסא זאת כשלב אחד בשקו"ט פירשה הגמ' את הברייתא מה בין יחיד לציבור שיחיד המתפלל ביחידות דין יחיד ממש לו ואינו רשאי לאמר עננו כברכה בפני עצמה, בעוד שיחיד המתפלל עם ציבור דינו בנידון כציבור ורשאי לקבוע ענינו כברכה בפני עצמה. נשים לב שבסוף הסוגיא מוסרת הגמ' בשם רב שיחיד כן קובע ברכה לעצמו. א"כ לדעת רב (וכן לדעת ר' יהודה בהתחלת הסוגיה) פירוש זה של הברייתא המבדיל בין יחיד ביחידות ליחיד בציבור הוא הפירוש הנכון. ומענין, וניתן להניח שזה לא במקרה, שסברא זו המחלקת בין יחיד ביחידות לבין יחיד בציבור ואשר רב שותף לה, היא הסברא שחשבו (ע"פ הצעתנו) ליחס לרב גם בסוגיה בר"ה ב'סבור מינה' לענין חובת אמירת פסוקים.

